

laudum munia sonoraque preconia a Christi fidelibus devot. mentibus impendantur, coram uostram beatitudinem flexis poplitibus humiliter et affectuose rogamus quatenus eam sanctorum Kathalogo annotare velitis quam sponsus virginum candidus et rubicundus sociam super sydera collocans cum sanctis in gloria fecit perhemniter exultare.

Datum et c.

Pastirsko bogoslovlje, liturgika i crkvena umjetnost.

Dr. D. Kniewald.

U VI. br. »Nove Revije« 1930. str. 479—483. osuđuje dr. fra Roko Rogošić ono shvatanje pastirskog bogoslovlja, prema kome bi liturgika, uz hodegetiku, bila također sastavnim dijelom pastoralke. Za to svoje mišljenje, koje iznosi kao jedino ispravno, navodi Can. 1365, Pruner-Seitzovu pastoralku, praksu u Italiji i historijski razvitak pastirskog bogoslovlja.

1. — Can. 1365 § 2. i § 3. govore doduše zasebno o pastirskom bogoslovlju i o liturgici, ali se iz toga ne može logički izvesti, da bi priručnik pastirskog bogoslovlja, koji bi uz hodegetiku obradivao i liturgiku, bio u protimbi s Can. 1365, jer taj kanon samo taksativno navodi one discipline, koje treba da se predavaju u velikom sjemeništu, a ne određuje nikakvih praktičnih normi ni za priručnike ni za profesore pojedinih disciplina. Što više, smatram, i nakon odredbe sv. Kongregacije za sjemeništa od 28. VIII. 1929., da praktički može i katehetika i homiletika biti štampana u pastirskom bogoslovlju, premda su se one već jasno razvile kao zasebne discipline. Može, u smislu Can. 1366 § 3., dapače i isti profesor predavati na pr. moralku, hodegetiku, liturgiku, pedagogiku, katehetiku i homiletiku. Drugo je pitanje, kako će sve to moći da svlada, ali crkveno mu pravo toga ne brani.

Pa tako doista i vidimo, da mnoge katoličke pastoralku obrađuju sve te discipline ili barem liturgiku uz homiletiku. Tako je na pr. dr. F. Ušeničnik, koji je također izdao svoju Pastoralku iza novog crkvenog zakonika, od ukupnih 1184 stranica 718, dakle punih 75% namijenio liturgici. Fra Roko Rogošić veli, da je Ušeničnikova pastoralka »prema staromu programu vrlo dobar priručnik«. To je doista i istina, ali je čudno i nelogički, da to fra Roko Rogošić priznaje, premda dodaje onu klauzulu: »po starom programu«. Jer dr. Ušeničnik je izdao svoju pastoralku 1919 i 1920, dakle više godina iza publikacije Kodeksa. Prema tomu, ili je Can. 1365., kako

ga tumači fra Roko Rogošić, obvezivao Ušeničnika ili nije; ako jest, tada njegov priručnik nije više dobar, jer nije smio, dosljedno, biti »po starom«; ako pak Ušeničnikov priručnik nije u protimbi s Can. 1365, tada i drugi priručnici s m i j u biti »po starom« i nisu u sukobu s Can. 1365, kad u pastirskom bogoslovlju obrađuju i liturgiku.

Uostalom svaki će priručnik pastirskog bogoslovlja morati da obrađuje liturgiku u ovom ili onom obliku. Govoreći naime o pastirskom bogoslovlju i o liturgici, valja imati na umu, da se i riječ »pastirsko bogoslovlje«, kao i »liturgija« i »liturgika« može shvatiti na razne načine. Tako je na pr. P. J. M. Hanssens S. J. objelodanio u Gregorianum, 1927, 204—228. raspravu: »La Définition de la Liturgie«, gdje brani definiciju liturgije, kako ju je dao Cabrol, nasuprot definiciji Callewaertovoj. Na ovu raspravu nadovezuje P. J. A. Jungmann S. J. u članku: »Was ist Liturgie« u Zeitschrift für katholische Theologie 1931, I. 82—102. I on prihvaća Cabrolovu i Festugiereovu definiciju, da je liturgija naprosto crkveno bogoslužje samo u sebi (»cultus publicus Deo ab Ecclesia praestitus«), a otklanja Callewaertovu, da je liturgija samo uredjenje izvršivanja javnog bogoslužja (»ordinatio ecclesiastica exercitii cultus publici«). Mi obično razumijevamo pod liturgijom samo crkveno bogoslužje, ali nije Callewaert jedini, koji imade drugo poimanje o liturgiji. Tako na pr. J. Aertnys c. SS. R. u svome »Compendium Liturgiae Sacrae«, Torino 1927, u uvodu, str. V. daje ovu definiciju, koja je vrlo slična Callewaertovoj: »Est (liturgia) Caeremoniale Curiae Summae Maiestatis«. Prema tomu je, dakako, Aertnys i obradio svoj kompendij, svoju liturgiku, pa donosi samo opis, kako ima da se vrše liturgijske ceremonije prema crkvenim odredbama i rubrikama. Za njega je liturgija propisani način vršenja božanske službe, a liturgika, t. j. nauka o liturgiji, pouka u propisanom načinu božanske službe, ili, drugim riječima, ono, što mi zovemo rubricistikom.

Dr. Ušeničnik razlikuje znanstvenu liturgiku od praktične: »znanstvena kaže nam, odkod in zakaj se je sprejela ta in ona oblika, kaj je nje namen in pomen. Obenem nam liturgika podaja pravila, kako se izvršujejo posamezna sveta opravila« (II, 3.). Ovo posljednje gledište neki smatraju praktičnom liturgikom ili rubricistikom. Dr. U. dodaje, da se može znanstvena i praktična liturgika usporedno obraditi, pa i on sam tako čini u svom priručniku. On to obrazlaže ovako: »Po našem učnem načrtu govorimo v pastoralnem bogoslovlju o liturgičnih opravilih kod sredstvih nadnaravnega življenja« (II, 3.). Sličan nastavni plan imalo je na pr. bogoslovsko učilište u Senju, gdje sam više godina predavao pastirsko bogoslovlje, sve, dok senjski klerici nisu poslani u Zagreb; takav plan imade još i danas na pr. bogoslovski fakultet u Zagrebu i biskusko bogoslovsko učilište u Đakovu. Dr. Ušeničnik ovdje izriče opravdanu misao, da se predavanje liturgike ima prilagoditi

općem naučnom planu u sjemeništu. U našim prilikama naprosto nije moguće, da se opsežno predaje liturgika u onom smislu, kako ju je obradio Cabrol, Duchesne, Thalhoffer, Eisenhofer, pa ni onako, kako su je obradili na pr. Aertnys i kod nas Gjanić. Kad bi bogoslovski studij iznosio efektivnih šest godina, tada bi sve to bilo moguće, a i potrebno, ali ovako to naprosto ne ide. Mi se moramo zadovoljiti s time, da bogoslovima dademo u kratko i povjesni razvitak, i sadašnje značenje, i rubricističko znanje crkvenih obreda, a uz to ne smijemo zanemariti ni sumarne dogmatske rekapitulacije i opsežnijeg upozorenja na ona gledišta, s kojih naročito svetu misu, oficij, sakramente i sakramentale promatraju inače moralisti.

No evo, upravo tome zamjera dr. fra Roko Rogošić, da se sakramenti u pastirskom bogoslovlju obrađuju (veoma kratko!) s dogmatske i (opširnije) s moralne strane. On veli: »To daci uče opširnije u moralnom bogoslovlju!« Bez sumnje — u Italiji, ali Zagreb nije u Italiji i hrvatski priručnici pastirskog bogoslovlja nisu pisani ni određeni za talijanske prilike, nego za naše domaće. Na bogoslovskom učilištu u Senju bila je takva praksa, da je profesor morala i pastorala jedne godine klericima III. i IV. tečaja predavao moralku, a druge godine pastoralku. U moralci se uzimalo »De principijs« i »De praeceptis«, dok se cijela nauka o sakramentima, mislim ovdje na moralnu stranu, rekapitulirajući kratko dogmatske istine, uzimala u pastoralu, te je profesor pastorala morao dati klericima i moralno i pastoralno i juridičko i rubricističko i liturgijsko gledište kod sv. mise, oficija i sakramenata. Sve se to zvalo jednim imenom: liturgika. Ja bih je nazvao »pastoralnom liturgikom«, za razliku od one sasvim teoretične i od rubricističke. Takav je isti raspored i danas još na pr. u đakovačkom sjemeništu, pa i na samom bogoslovskom fakultetu u Zagrebu, jedino s tom razlikom, da u Đakovu isti profesor jedne godine predaje moralku, a druge pastoralku, dok su u Zagrebu dva profesora, jedan za moralku, a drugi za pastoralku: moralista uzima »De principijs« i »De praeceptis«, a o sakramentima ne govori, jer to predaje, osim matri-monijala, pastoralista. Moramo se ravnati prema onim prilikama, koje faktično postoje, a ne prema nekim fiktivnim apstrakcijama.¹

¹ Prikazujući u »Novoj Reviji« 1924. str. 392. I. sv. Pruner-Seitzove Pastoralke veli dr fra A. Crnica doslovce: »U knjizi se raspravlja i o mnogim pitanjima, koja više spadaju na pravo i moralku; no to je više manje zajednička mana svih auktora, koji pišu o pastirskom bogoslovlju, u koliko hoće da stvar obrade sa svakog pogleda.« — Ta je »mana«, kako vidjesmo, uvjetovana naučnim planom. Začudno je samo to, da se fra Roko Rogošić poziva na ovaj prikaz. Pitanje je samo: je li ga pročitao? Inače ne bi mogao braniti, da se sakramenti u pastirskom bogoslovlju obrađuju i s moralne strane, kad to čini i onaj, kojega on smatra najboljim pastoralistom.

2. — Fra Roko Rogošić se poziva, u prilog svoje teze za isključenje liturgike iz pastirskog bogoslovlja, na Pruner-Seitzovu pastoralku, koju on smatra »najboljim današnjim udžbenikom pastirskog bogoslovlja«. Bojim se, da fra Roko Rogošić Pruner-Seitzove pastoralku nije ni čitao, ili, ako ju je čitao, nije je razumio. Pruner-Seitz razlikuje dva gledišta, kad se govori o opsegu pastirskog bogoslovlja: jedno načelno, a drugo faktično i praktično. Načelno spada u pastirsko bogoslovlje — upravo po Pruner-Seitzu: »prikaz svećeničke, učiteljske i dušobrižničke službe. Kako se učiteljska služba razdijelila u dvije grane, razvili su se ovi dijelovi pastirskog bogoslovlja: Liturgika, homiletika, katehetika, hodegetika.« Dakle upravo po Pruner-Seitzu, spada liturgika načelno u pastirsko bogoslovlje. Pruner-Seitz dodaje odmah, da je od ovog načelnog pitanja različito praktičko pitanje: u kojem se opsegu faktično predaje pastirsko bogoslovlje, pa veli, da su ovdje »odlučni povjesni i praktični razlozi« i onda nastavlja doslovce: »Obziri su praktične prirode dali pastirskom bogoslovlju na različitim visokim školama različiti sadržaj (bolje: opseg), već prema tomu, da li su uz predavanja o pastirskom bogoslovlju postojala i naročita predavanja iz područnih disciplina, ili je obrađivanje liturgike bilo izrijeком sjedinjeno s pastirskim bogoslovljem, a to se obično i dešavalo. To se odrazuje i u priručnicima pastirskog bogoslovlja, tako, da ova struka još uvijek nema posve određenoga i opće prihvaćenog sadržaja (bolje: opsega) i da se ni kod jednog pastoralnog djela ne zna unaprijed, koji je opseg postavilo svojoj zadaći.« U nastavku se doduše Pruner-Seitz opredjeljuje za onaj način obradbe, koji iz priručnika pastirskog bogoslovlja izlučuje homiletiku, katehetiku i liturgiku, ali je prisiljen od ovih disciplina »toliko preuzeti, koliko je potrebno, da se obrade dušobrižnička pitanja« (Pruner-Seitz, Pastoraltheologie, I, 1923, 14, 15.). Zato i nije dao cijelom ovom velikom odsjeku natpis »liturgika«, nego: »Svećenička služba«. Ali već se na prvi pogled vidi, da u zbilji nema razlike između načina, kako on obrađuje svećeničku službu i između Ušeničnikove liturgike: jedno je i drugo u biti ono, što sam malo prije nazvao »pastoralnom liturgikom« i što smatram najpodesnijim načinom za naše prilike. Što više, i sam Pruner-Seitz obrađuje »svećeničku službu« tako, da uvijek, dosta opširno, najprije daje dogmatski uvod u sve sakramente i kasnije za svaki sakrament napose, onda daje moralno-juridički i liturgijski traktat, a ne daje ni izdaleka samo neku pastoralnu uputu kod pojedinih sakramenata, onako po prilici, kako to čini, nakon drugih izvoda Michelletti u svojim »regulae pastorales« ili poput Picciòlieva Manuala. Drugim riječima: u zbilji je Pruner-Seitz u svojem I. svesku obradio liturgiku, u glavnom isto onako, kako to čini Ušeničnik i kako sam to nakanio i ja učiniti, tek s tom razlikom, da po uzoru Ušeničnikovu kanim više pažnje posvetiti povjesnom razvitku i značenju liturgijskih funkcija. Iz svega dakle slijedi, da

se fra Roko Rogošić uzaludno poziva na Pruner-Seitza u potvrdu svoje teze, da liturgika ne spada u pastirsko bogoslovlje.

No još nismo gotovi s Pruner-Seitzom. Fra Roko Rogošić poziva se naime na njega u prilog svojoj tezi, da se riječi Pija XI. u apostolskom pismu kardinalu Bisleti nikako ne mogu odnositi na liturgiku. Pijo XI. veli, da pastirsko bogoslovlje ne će samo naučavati »quam sancte sint divina tractanda, sed praeterea quemadmodum sint maiore semper cum frutu hominibus applicanda«. Fra Roko Rogošić tvrdi, da »treba a priori zabaciti mišljenje, da bi sv. Otac prvim dijelom ove rečenice predao liturgiku pastirskom bogoslovlju«. Da to dokaže, poziva se najprije ponovno na Can. 1365, jer da se taj kanon protivi tom mišljenju. Već smo prije vidjeli, da to ne stoji. Isto je tako posve bezvrijedan argumenat da »u Italiji liturgika nije nikad spadala na pastirsko bogoslovlje«. Tu se treba sjetiti onoga, što smo rekli o opsegu pastirskog bogoslovlja prema prilikama, pa se iz eventualne talijanske prakse ne može ništa zaključiti. Onda se fra Rogo Rogošić poziva na Pruner-Seitza veleći, da »treba potražiti, kako drugi pisci shvaćaju ove riječi sv. Oca i kako ih u praksi provadaju, na pr. Pruner-Seitz«. Pruner-Seitz donosi ove riječi u cijelom kontekstu u svom I. svesku na str. 12. u bilješci 3. u latinskom originalu bez ijedne riječi tumačenja. A kako je Pruner-Seitz u praksi proveo ove riječi, vidjeli smo gore: obradio je ono, što sam nazvao »pastoralnom liturgikom«, i dao je tomu naslov »Svećenička služba«. Pruner-Seitz se dakle nikako ne protivi tomu, da se riječi Pija XI. »quam sancte sint divina tractanda« odnose na liturgiku. To je jedini prirodni smisao ovih riječi. Kontekst je u tomu, da sv. Otac veli, da pastirsko bogoslovlje nema samo poučavati, kako sveto valja vršiti svetu službu, nego . . . Prema tomu bi upravo po Piju XI. liturgika također, ako i ne ekskluzivno, spadala u opseg pastirskog bogoslovlja, a tako doista i jest. Neka mi fra Roko Rogošić dade koje drugo tumačenje! No valja biti pravedan: on — čudnovatim logičkim skokom, ali tih imade u njegovu sastavku gotovo toliko, koliko i tvrdnja — iz Pruner-Seitza najednom zaključuje, da bi »prema citiranim riječima sv. Oca trebalo u prvom dijelu pastoralke obraditi ono, što je Pruner-Seitz obradio u prvome svesku (Das Priesteramt) . . .« Ako mu je stalo samo do poretka, neka mu bude, ja mu puštam slobodu mišljenja. Ali neka i on bude tako dobrotiv i širokogrudan, da i drugima pusti slobodu, naročito u pitanjima, koja su vezana o izvjesne stvari te h n i č ke prirode, kao na pr. izlaženje hrv. obrednika (da se liturgijski tekstovi mogu po njemu navesti) i slično. Ali fra Roko Rogošić hoće, prema kontekstu, pokazati, kako liturgika ne spada u pastirsko bogoslovlje, a sad je, evo, i sam naveo, kako bi je trebalo, poput Pruner-Seitza, obraditi u prvom, a ne u drugom svesku! To je jedna od mnogih nedosljednosti fra Roke Rogošića u ono malo redaka. Ne smije se prešutjeti ni ta okolnost, da Mutz-Kriegova pastoralka, koju fra Roko Rogošić naziva »klasičnim djelom« počinje upravo s hodegetikom kao I. sveskom.

3. — Fra Roko Rogošić nikako ne odobrava da se kanoni, u koliko se odnose na sasvim juridičke stvari, citiraju per extensum u pastoralci bez većih kometarata. On zaboravlja, da to na pr. upravo kod cenzura čini njegov najbolji priručnik, Pruner-Seitz (I, 302—311). Čini to s pravom, jer je vrlo praktično, ako to klerik i svećenik ima odmah pri ruci i u pastoralu, ma da se opširnije tretira u crkvenom pravu. A Michelletti, kojega također fra Roko Rogošić hvali (i ne bez razloga), donosi uvijek sve kanone, koji se odnose na ono, o čemu govori, na početku, bez ikakvog komentara.

Od pastoralke, koja bi zadovoljavala, zahtijeva fra Roko Rogošić, da ne donosi doslovce kanona, jer svaki župnik ima Kodeks; nego da donosi »barem glavnije odredbe pojedinih dieceza«. Ovo »pojedinih« ima se tumačiti »svih«, jer odmah nastavlja, da pisac pastoralke treba okom obuhvatiti sve naše biskupije. Ja sam nasuprot mišljenja, da se u pastoralci, kao općem priručniku, imaju u glavnom donijeti općenite norme, a pojedinačne odredbe pojedinačnih dieceza samo kao primjer i primjenu općih normi. Praktički je gotovo nemoguće donijeti sve, makar samo i važnije odredbe svih naših dieceza, već stoga, jer bi to u velike oteretilo opseg knjige. To bi uvećanje bilo dobrim dijelom suvišno za veći dio čitača, jer bi svaki čitač trebao u glavnom samo odredbe, koje važe u njegovoj diecezi. A te odredbe svaki svećenik lako nađe u službenim listovima svoje biskupije, pa nije potrebno, da ih se unosi i u općeniti pastoralni priručnik. Uostalom je zanimljivo, kako fra Roko Rogošić s istim argumentom operira jednom »pro«, a drugi put »contra«, kako mu već konvenira prema unaprijed postavljenom cilju. Tako se on na pr. s izvjesnom vehemencijom i superiornošću obara na to, da privatni pisci iznose (uostalom gotovo i bez komentara), direktive i odredbe sv. Stolice. On veli: »svaki pisac . . . treba da ima pred očima, da je on privatna osoba, da ima drugih kompetentnih faktora, koji pozitivno tumače crkvene odredbe i direktive, koje će svaki dušobrižnik naći in extenso u službenim listovima svoje biskupije . . .« Dakle, konkretno: mi ne bismo smjeli iznositi direktiva i odredaba sv. Stolice u pastoralci, jer će to svaki dušobrižnik naći u službenim listovima svoje biskupije! I bez obzira na to, da je malo prije fra Roko Rogošić tražio od pastoralke, da donosi čak i pojedinačne odredbe sviju biskupija, šta ćemo onda, ako dušobrižnik uza svu pažnju i nastojanje ne može da dode do izvjesnih direktiva sv. Stolice, naročito iz prijašnjih vremena? Zar ćemo doista onda morati prešutjeti direktive sv. Stolice? Zar to želi fra Roko Rogošić? Ali onda neka ima toliko muževnosti, pa neka to kaže jasno i otvoreno. Ili on možda hoće da naglasi, kako »privatni pisac svoje privatno tumačenje ne smije smatrati jedino ispravnim«? No ne smatra li upravo sam fra Roko Rogošić svoje sasvim pojedinačno tumačenje riječi Pija XI. o pastoralnom bogoslovlju jedino ispravnim? Ja mu toga, konačno, ne bih toliko ni zamjerio, ako je

o tomu uvjeren, jer on, kao i svaki drugi, može neko tumačenje smatrati jedino ispravnim. Ali on to mora i dokazati. U tome je razlika između autentičnog ili autoritativnog i znanstvenog tumačenja. Mi smo svi zajedno privatna lica i možemo imati svoje mišljenje, možemo ga smatrati čak i jedino ispravnim, ako imademo za to dokaza. A te dokaze moramo, servatis servandis, iznijeti, pokaravajući se naravski službenom tumačenju Crkve.

4. — Još dvije stvari treba napomenuti. Jedno, što i kod fra Roke Rogošića nemilo začuđuje. On smatra, da su odredbe Pija X. o glagolici u bogoslužju: »lex non recepta, quae non obligat!« Te su odredbe izdane po SRC 18. XII. 1906. i ponovno su publicirane u Decreta Authentica SRC 1912. pod br. 4196. Nema dakle sumnje, da te odredbe obvezuju u savjesti. Razumije se, da je tamo izrečena suspenzija, po svim pravilima tumačenja kanonskoga prava (»odia sunt restringenda«) tek onda u važnosti, kad je sastavljen i potvrđen odnosni popis glagolskih crkvi, kako ga je sastavio i objelodanio n. pr. biskup Mahnić u svome sinodu. Neshvatljivo je, kako može fra Roko Rogošić javno tvrditi, da su te odredbe (u koliko nisu kasnijim indultima ukinute, kao n. pr. aprobacijom staroslovenskog misala transkribiranog latinicom za onaj kler, koje se zakonito služi starim slovenskim jezikom u bogoslužju): »lex non recepta, quae non obligat!«

Ima, uostalom, čini se, i drugih takvih zakona, koji su, po istom receptu i s istim posljedicama, za fra Roku Rogošića: »lex non recepta«. To su, čini se, direktive crkvenih vlasti o stranačkoj politici, pa o Katoličkoj Akciji, kako je izložena u mojoj pastoralci. To je valjda onaj »m r a k«, o kojem govori fra Roko Rogošić na kraju. Njemu kao da nije pravo, što se o Kat. Akciji opširno govori. On ne nalazi tomu dovoljna razloga... Isto tako o dušobrižniku i stranačkoj politici. Tek se fra Roko Rogošić ne usuđuje toga jasno reći. Dr. Fr. Ušeničnik je na pr. otmjeno i fino, ali jasno i nedvoumno kazao svoje mišljenje o tomu. Nedvoumno je, moramo priznati, da je i u našem katolicizmu bilo težnja, da se onako tijesno združi s politikom, kako to opisuje slovenski »Križ« 1929, br. 5. i 6. str. 92. Zato se i cjelokupni naš katolički episkopat nejedamput našao ponukanim, da energično naglasi depolitizaciju, zapravo departizaciju i svoju i katoličkih dušobrižnika i Katoličke Akcije. Nisu to pitanja, koja bi bila prolazne prirode i možda samo vezana o sadašnji oblik vladavine u kraljevini Jugoslaviji, to su načelna pitanja, koja su, u isto vrijeme, i vrlo praktična i aktualna. Najbolji je dokaz tomu sama »Nova Revija«: 1927., br. 1. str. 37. — 1927., br. II, str. 168. — 1928., br. III, str. 333—336. — 1929., br. III, IV., str. 321.

Evo, toga radi trebalo je i treba mirno, otmjeno i dokumentarno, pa i opširno govoriti o odnosu dušobrižnika i stranačke politike, te o Katoličkoj Akciji. Katolički se svjetovnjaci grupiraju, da studiraju Katoličku Akciju, jer, vele, i to s pravom, da je valja uvrstiti u osnovne vrednote svakog katolika. No to se vrlo lako, i uz

najbolju volju, prevrne u izgrađivanje principa i stvaranje ideologije Katoličke Akcije sa strane svjetovnjaka, ako svećenici ne idu b a r e m istim korakom naprijed u tom pravcu: jer prirodni je put, da do svjetovnjaka redovno dolazi ideologija Katoličke Akcije tek preko svećenika, koji je primaju od Pape i biskupa.

Treba još riješiti pitanje: zašto fra Roko Rogošić smatra Pruner-Seitza »najboljim priručnikom pastirskog bogoslovlja«? Nisam mogao naći drugog razloga, nego taj, što Pruner-Seitz nigdje jasno i odlučno ne dijeli dušobrižnikova rada od stranačko-političkog djelovanja. Na str. 164. II. sveska veli đapače: »Još je više mjerodavno katoličko naziranje na svijet za shvatanje političkih pitanja: jer političke su odluke pitanja savjesti. Zato je posve prikladno, da se ovakva pitanja obrađuju u katoličkim društvima; a kad se nastoji za zbiljski politički utjecaj izabrati takove oblike, koji ne terete odgovornošću izravno crkvenog autoriteta, tada su to razlozi praktične prirode«. Tu se, očito, ne razlikuju dovoljno »res mixtae«, koje interesuju i Crkvu i državu, pa se toga radi ne može naprosto govoriti o »političkom utjecaju«, koji bi se morao zaodijevati u neke forme — od čisto političkih tendencija, s kojima Crkva, po nedvoumnim direktivama sv. Stolice, nema ništa zajedničkoga. Ali Pruner-Seitz nigdje ne spominje tih direktiva (osim kod propovijedi), one za nj ne postoje, upravo kao ni Katolička Akcija, premda je II. svezak, gdje govori o katoličkim društvima i svemu onomu, što zasijeca u K. A., štampan 1928. Poznam i razumijem njemačke prilike i ističem, da je djelo izašlo iz štampe prije znamenitog govora tadašnjeg nuncija, danas kard. Pacellia i prije pisma Sv. Oca kard. Bertramu. Nakon ovih svećanih izjava, ne bi se više moglo ovo djelo ovako izdati, već bi trebala da bude obrađena i Katolička Akcija. To bi, prirodno, sasvim drugačije osvijetlilo i mnoge probleme, koji su u tom svesku obrađeni. No upravo radi ovog nedostatka ne mogu — uza sve odlike, koje su vlastite Pruner-Seitzu — smatrati ove pastoralke najboljim današnjim priručnikom.

5. — Konačno se fra Roko Rogošić čudom čudi, kakva je logična veza između crkvene umjetnosti i pastirskog bogoslovlja i kako pastirska hodegetika i crkvena umjetnost čine sustavnu, znanstvenu cjelinu: »pastirsko bogoslovlje«. Tu je, jednom, dosljedan. Jer kad je već liturgici porekao pravo, da bude u sklopu pastirskog bogoslovlja, morao je to, dosljedno, učiniti i za crkvenu umjetnost, koju obrađuje liturgika. No i ta njegova dosljednost ima svoje razloge. On naime ne zna, da »najbolji priručnik pastirskog bogoslovlja«, Pruner-Seitz, posve u smislu Can. 1164. § 1. doslovce ovako kaže: »Medu zadaće klera spada i to, da se orientira o načelima i zakonima crkvenog graditeljstva i da bude upućen u važnije postulate crkvene umjetnosti« (I, 172.). Neka fra Roko Rogošić malo bolje pogleda u Pruner-Seitzov pastoral, koji ima doista mnogo dobrih strana, pa će ostati začuđen, kad vidi, koliko se tu govori o umjetnosti u vezi s potrebama kulta i dušobrižništva! Onda će prestati

njegovo čuđenje prama nastojanju, da se sve ono, što dušobrižnik treba da znade o umjetnosti, skupi zajedno i otisne pod zasebnim natpisom: Crkvena umjetnost, a kao dio velike kolektivne i generičke cjeline, pastirskog bogoslovlja. Kojem se to znanstvenom postulatu protiviti, ili s kojim je to kanonom u sukobu?

Danas postoji pastoralna medicina, pastoralna kemija,² pa zašto da je neumjestan pastoralni traktat o crkvenoj umjetnosti? Fra Roki Rogošiću dobro poznati »Manuale di Teologia pastorale« od P. Giuliano Picciòli O. F. M., Firenze 1927., veli na str. 302: »Hram valja da bude umjetnički izgrađen, t. j. prema jednom od onih slogova, koji su dopušteni u kultu i da bude ozbiljan i lijep ujedno, prikladan okolini i potrebama svetih čina, zračan i sunčan, bez vlage...« Što brani dakle pastoralisti, koji predaje i crkvenu umjetnost, da sve to sustavno obradi i prikaže u posebnom svesku, mjesto da to bude razasuto na različitim mjestima po čitavoj pastoralci?

Povodom jednoga novoga pedagoškog leksikona.

Prof. F. Lasman.

Lexikon der Pädagogik der Gegenwart. 1. Band: Abendgymnasium bis Kinderfreunde. Herausgegeben vom deutschen Institut für wissenschaftliche Pädagogik. Münster im Westfalen. Leitung der Herausgabe: Dr. Josef Spieler. 1930. Herder & Co. Verlagsbuchhandlung, Freiburg im Breisgau.

U pojedinim se razdobljima historije javlja sad veća sad manja potreba intenzivnije se pozabaviti pedagoškim problemima. Pogotovo se ona osjeća u vrijeme jakih katastrofa čovječanstva, pa se u ispravnomu rješenju tih problema traži uspješni remedij nedaćama, u koje je dospio narod. Ljudi instinktivno osjećaju, da samo dobro shvatanje uzgojne zadaće i naučno utvrđena uzgojna pomagala mogu pridignuti naraštaj, koji će znati okom u oko gledati u izmjenjene prilike i snaći se u životnoj borbi, što ga čeka. U povijesti nije bilo, a nadajmo se, da ne će ni biti ovakvoga rata, kakvog smo doživjeli u drugom deceniju ovoga stoljeća. Taj je rat u mnogomu obziru postao katastrofalnim nesamo za pobijedene, nego i za pobjeditelje. Uništio je milijune života, a druge milijune učinio nesposobnima za svaku privredu. A gdje je još ona materijalna šteta i teret, koji će još dugo godina morati snašati iduće generacije? Ma da je materijalna ruina, što je uzročio rat, bila golema, a ono su moralne njegove posljedice bile još i veće i štetnije:

² Rudolf Fattinger: Pastoralchemie, Herder 1930.